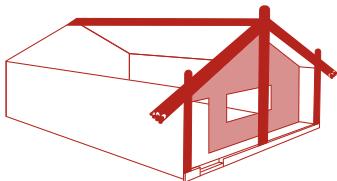

Taha Wairua

Ngā mahinga ākonga

E hia kē nei ngā momo mahi e oti i a koe te whakatōmene i te wairua me ō ākonga, mā ngā tini wāhangā ako hoki.

Tōku tūrangawaewae, tōku wairua

Whakaarohipia tō tūrangawaewae. He aha tāu e kite ai? E rongo ai? Ohia manomanotia ngā kupu katoa, ā, hangaia tētahi ohia manomano ataata mā te whakamahi i ngā tohu, te toi piripiri, me te tae kia pupū ake ngā kare ā-roto i a koe ki reira. Tirohia ngā kupu me te ohia manomano ataata a tō hoa. Whakaaturia tahitia ngā mahi nā te katoa o te akomanga. He aha e rerekē ana, he aha hoki e rite ana? Whakaarohipia tahitia tēnei, ā, tuaritia ō whakaaro mō te te mana o te tūrangawaewae me tana hāngai ki tō wairua. E oti pea i ēnei kōrero te whāngai i tētahi whaikōrero ā-akomanga mō te kaupapa nei.

Mahinga hohe kia panoni

Tūhuratia ā-rōpū, takitahi raini, me pēhea koe e āta mahi ai mō tō marae, tō hapori raini, kia āta whai wāhi raini i roto i te whakahaumanutanga o te whenua, te awa, te moana raini huri taiāwhio i tō kura, hei hanga i tētahi taiao e tuarikura ai ngā atua. Me pēhea ēnei mahinga e whāngai ai i te wairua kotahi?

Te wā me te hurihanga

Whakatōmenengia te hītori o tō tūrangawaewae. He aha ngā rerekētanga, he aha raini e rerekē haere ana, ā, he aha kua ūrite tonu te noho? He ana tōna pakiwaitara i a koe e whakarongo ana? He aha ngā pakiwaitara o tō whenua me tō iwi? Kei te tuarikura, kei te mate haere raini te whenua? Me he korokoro tūī tō tūrangawaewae, he aha te momo waiata ka tangi mai? Waihangangia he ruri, he tānga pakiwaituhi, he mahinga toi, titoa raini he waiata e kōrero ana i te tika me te pono, e whakaatu ana i ūna hurihanga, i ūna panonitanga. He aha te pea te āhua mō āpōpō? Me pēhea tēnei e ū ki tō pakiwaitara?

Te whakanui i te aumangea

Kāpā e ngāwari ana te oranga i ngā wā katoa. He pēhea nei te takaoraora e whakawātea ai i te ara ki te wairua? Whakatōmenetia ngā whakataukī e kōrero ana mō ngā wero o te oranga. He aha ngā pito kōrero e taea ai e tātou te nanaiore ki tōuake ara?

Taha Wairua

Ngā mahinga ākonga

Te kōrero i te reo o te rohe

He pēhea nei te hāngai o te reo o tō rohe ki te taiao me te whenua huri taiāwhio i a koe? He pēhea nei e whīwhiwhi ai te taiao ki te tikanga o Taranaki Whānui, o Tainui, o wai, o wai atu? He pēhea nei te hāngai o tēnei ki te wairua o tō iwi? He pēhea nei te taiao, me ngā pakiwaitara o te wāhi e whāngai atu ai i tō ahurea? Me pēhea tēnei e whakamōhio mai ai i tā tātou whakaarotau i tō tātou hononga ki te whenua huri taiāwhio i a tātou?

Te whai whakaaro mō te taiao

Hangaia tētahi mahinga taketake ki tō kura o te piki maunga, mēnā kei te tika, te kaukau ki te moana, ki te awa raini kia tohua tētahi wā hirahira ki te maramataka. ā muri ake, he hiahia pea tōu kia hui tahi ki te ahi kā me te kōrerorero. He aha te tikanga o tō kōrero maunga? He aha ngā kōrero o te whenua nei? Aro atu ki ngā kōrero e hāngai ana ki ngā wāhi e kōrerotia nei e ngā pakiwaitara. Whakamahia tēnei he pae haumako mō te whakatōmene i Ngā Toi, mā te whakamahi i te katoa o tō tinana ki te Kanikani, te Whakaari, te Puoro, me Ngā Toi Ataata kia whakatinanatia te pakiwaitara me tōna wairua.

Ngā paerangi ā-mua

Whakarongo ki ngā kaiaka e kōrero ana mō tō rātou hononga ki te kāinga, āta whakarongo ki a Portia Woodman rāua ko Jordan Ngatai. Mā te tuhinga, mā te kōrero raini, whakapuakina mai tō hononga (kore hononga raini) ki tō haukāinga. He pēhea tēnei e āwhinatia, e patua raini pea tō wairua? I a koe e pohewa ana tō tino āhua ā-mua, ko wai hoki koe i te ao Māori?

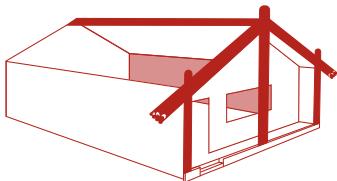
Te ako mai i ngā atua

Te whakatōmene i ngā whakapononga ā-wairua; tūhuratia ngā kōrero e mauria ana e te kiko o ngā poupou ki tō wharenu. He aha ngā kōrero a ngā atua, ngā tūpuna hoki mō te whakaihuwaka me te manawa kai tūtae? Me pēhea ēnei e hono atu ai ki ū wheako o te oranga i nāia nei? He aha e otī i a tātou te ako i ēnei kōrero e āwhina hoki i ū tātou wairua ki tēnei oranga? He aha te ngako e mauria ana e te whakairo, te tukutuku, me te kōwhaiwhai? He pēhea nei te hāngai o ēnei ki a koe anō?

Taha Whānau

Ngā mahinga ākonga

E hia kē nei ngā momo mahi e oti i a koe te whakatōmene i te wairua me ō ākonga, mā ngā tini wāhangā ako hoki.

Ngā porowhita o te tautoko

Whakarongo ki tā Jordan e whakaahua ana i te tautoko kua riro i a ia mai i ērā e aroha ana ki a ia. Tāngia tētahi toi ataata me koe ki te pokapū, me ngā porowhita pūrite o te aroha me te tautoko e huri taiāwhio ana i a koe. Nō wai te porowhita e noho ana koe? Me pēhea tātou e hoatu, e homai hoki i te tautoko?

Ngā mōhiotanga nō ōku kaumātua

He aha ngā māramatanga e oti i ō tātou kaumātua te takoha mai kia māmara ai tātou ki tēnei ao me te ao Māori? Ohia manomanotia tahitia ā-akomanga ngā uinga katoa ka uia ki te kaumātua mō te oranga. Whakaritea tētahi pouaka-retā i te akomanga e oti i a ngā ākonga te uia tūmataititia ngā uinga. E oti hoki i ngā ākonga te haere ki te patapatai i ngā kaumātua o ō rātou whānau ki ā rātou waea, me te whakatika ki te kura kia topenga poto mō tētahi whakaaturanga, tērā pea e oti i ngā kaumātua te tae ā-tinana mai me te noho ki te porowhita me ngā ākonga kia kōrero i ētahi o ā rātou uinga.

Ki a rātou e arohaina e au

Tuhia tētahi kōrero āu e hāngai ana ki ngā tāngata e aroha ana ki a koe. Tō rātou kawekawe i tō oranga, me ngā mea i ākona e koe mai i a rātou.

Te tū ki ngā pokohiwi o ngā tipua nui

Whakatewhatēhangia te kōrero o ūtūpuna me tōu whakapapa. Me pēhea nei tō whakapapa e tohu ko wai koe, me tō tūnga? He aha ngā kupu whakaahua e hāngai ana ki te kōrero o tō whānau? Me pēhea nei tātou e homai ai ki te kōrero o ō tātou whānau? He aha tō hiahia mō tō whakarerenga? He aha ngā mea e hiahiatia ana e tātou kia maumaharatia e ā tātou mokopuna? E kauanuanutia ana tātou e wai?

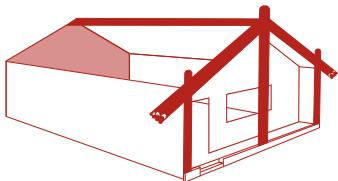
Kei te kite ahau i a koe i reira, ā, ka tuhia e au

Ka kōrero ia o ngā kaiaka mō ūna mātua me ūrāua kawekawe ki tōna oranga. Pohewatia ko koe tō mātua, e tuhi ana i tētahi retā ki a koe anō i te rā i whānau mai koe. He aha ūna wawata, ūna moemoeā mōu i tērā wā tonu? He aha tāna e pohewatia ai mōu mō mua ake nā? He aha pea e panoni? He aha e noho ūrite?

Taha Hinengaro

Ngā mahinga ākonga

E hia kē nei ngā momo mahi e oti i a koe te whakatōmene i te wairua me ō ākonga, mā ngā tini wāhangā ako hoki.

Nekehia

Me pēhea nei te mahi hohe e āwhina i a tātou kia mauritau? Tuhia ki tētahi rātaka ū kare ā-roto i mua, i muri hoki i te mahi hohe. Honoa atu tēnei ki ngā rangahau mō te kori tinana me te hauora ā-hinengaro. Rapua hoki ngā kōrero nō ngā ataata a ngā kaiaka e tautokona hoki ai ū ake whakatau.

Te tikanga o te noho hei Māori, hei tā wai?

Rapua ngā whakaaturanga moroki o te ahurea Māori ki te ahurea rorotu. Mauria tētahi rātaka pāhoporo o tāu e kite ai i ngā mātāpuna pāpāho, pēnei i a Kapoata, te pouaka whakaata, Stuff, me Pukamata. Mahia anōtia te mahinga me ngā whakaahuahanga ahurea Māori i rō mātāpuna reo Māori. Mātakina te pūrongo ūrite i Newshub me Te Karere. He aha tāu i kite ai? He aha tāu e kite ai i Pouaka Whakaata Māori, e kore nei e kitea i te pouaka whakaata auraki? He aha te hirahira o te mataara ki ēnei rerekētanga? Kei te pēhea koe i tēnei? He mahinga pai tēnei hei hononga ki ngā Tikanga-ā-Iwi.

Māua ko taku marama

Honoa atu, ā, whakaarohia ngā maramataka ā-rohe, ana, tupua tō māramatanga mō te kawekawe o ngā kaupeka ki ū tātou hinengaro. Pēhea nei te mōhiotanga nei e tautoko ai i te rite tonutanga o te mahi hohe, te whakatā me te whai whakaaro?

E hīkina ake a tātou

Āta whakarangona ngā kaiaka e kōrero ana mō ērā e whakaohooho ana i a rātou, e hiki hoki ana i a rātou. Nō hea tō rātou manapou? Nō te pāhopori? Ki te kore, he aha ai? Nā wai ngā pūkete pāhopori e whāia nei e koe? He aha ngā karere tūāmoe ka homai e te pāhopori? Me pēhea tēnei e homai ai, e wero ai raini ki te hinengaro? He aha e hirahira ai te whakaaro mō ēnei? Ka whakaohoohotia koe e wai i te pāhopori?

Te aroha ki a tātou anō

Ohia manomanotia ngā kupu katoa e whakamahia ana e koe ki te āta whakaahua i tētahi hoa. Tuaritia ēnei ki a ia. Kia ūrite tāna mahi mōu. Wānangahia ngā rerekētanga me ngā ūritetanga mō te tirohanga a ūtātou hoa ki a tātou, me ngā kupu i roto i ūtātou hinengaro ka whakamahia e tātou? Nō hea ēnei kōrero katoa a te tangata ki a ia anō? Mā wai ūtātou whakaaro ki a tatou anō e whiriwhiri?

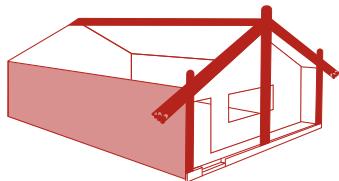
Te hikinga ake i a tātou anō kia hono ki a Papatūā-nuku, ki a Tangaroa ki Tai, ki a Tangaroa ki Uta

Whakarangona te uiuinga a Portia Woodman. He aha ētahi o ngā wero i werohia? I pēhea tana patu i aua wero? Kua mauritau a Portia ki tātahi. He aha ngā taiao māori ka hiki, ka whānhau hoki i tō wairua?

Taha Tinana

Ngā mahinga ākonga

E hia kē nei ngā momo mahi e oti i a koe te whakatōmene i te wairua me ō ākonga, mā ngā tini wāhanga ako hoki.

He taonga taku tinana

Whakaarohipa ngā mahinga rawe māu ā tō tinana ia rā, ia rā. Whakaarohipa ūna āheitanga, me ūna herenga. Me pēhea te tiaki i ūtātou tinana? E oti peā i tēnei te haere tahi ake nei ki ngā mahinga whakatau wairua, whakaaro mahukī, me te hono hoki ki ngā wāhanga papai rawa katoa o ūtātou tinana.

Te kaha ariari o ngā hākinakina Māori

Whakaarohipa te ara e huri ai te hākinakina kia hākinakina Taumāhekeheke. He aha ngā hākinakina Māori e oti te huri hei mahinga Taumāhekeheke? Whakaarohipa Kī-o-rahi, Te Ariki, te Waka Ama hoki. He aha rātou e noho ai hei hākinakina Taumāhekeheke pai? He aha rātou i kore nei e whakamanahia kētia kia pērā?

Te whiti ā-tinana Māori

Whakatōmenetia ngā korikori Māori whiti, pēnā i te mea e hangaia e Beez Te Waati. He aha tāu e kite ai mō te whiti e ai ki te tirohanga o te ao Māori? Pohewatia tētahi hākinakina Taumāhekeheke e kitea ana mā te tirohanga Māori He aha e panoni nei, he aha hoki e noho ūrite tonu ai? Hoahoatia tētahi pānui whakaahua e whakaata ana i ēnei.

Te whāki i taku kōrero

Me pēhea nei tō tinana e kōrero ake mōu i tēnei ao? He aha ngā whakakai, ngā kākahu, me ngā pūeru e whakamahia nei e koe mō te whāki mai ko wai koe? E anga tahi ana tēnei me tō wairua? Ohia manomanotia he kohinga kupu, he kupu waiata, he rārangi hoki nō te ruri e whakaata ana i a koe anō.

Te whakarite wawata, te puta o te ihu

Whakarangona a Kanah e kōrero ana mō tāna whakangungu me tana hononga ki tana tinana hei wāhanga matua o tana angitu hākinakina. He aha te mahinga a tō tinana e angitu ai koe hei taiohi ki tēnei ao? Whakaritea ētahi wawata mō te wāhanga e heke mai nei, kia motuhenga ngā wawata, kia hāngai hoki ki te ara e āwhina i a koe kia tutuki. Tīmatahia tētahi tohumarau me ō hoa e oti i a koutou te noho ki te ara tika, me te tautoko tētahi i tētahi. Whakanuia ō angitu.

E oti pe a i ngā ākonga te hangai tētahi hākinakina (mā te whakamahi i te pōro kotahi, me ngā ture ngāwari e toru), me te hoahoa i ā rātou ake nekehanga arareo Māori whai tohumarau, te hoahoa me te whakatinana raini i tētahi wero 30 ngā rā mō te akkomanga katoa. Whakarangona ngā momo huarahi e kōrerotia nei e ngā kaiaka mō ā rātou whakangungu. Koia rā te mea matua o ō rātou angitu, he wāhanga kotahi noa iho raini? Wānangahia ā-akomanga tēnei. He aha ētahi o ngā take matua e taurikura ana ēnei kaiaka taiohi Māori? He aha ō rātou ūritetanga? He aha ō rātou rerekētanga?